

Arkadiusz Sekściński

BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE W UJĘCIU TEORETYCZNYM.

GENEZA I WSPÓŁCZESNE ROZUMIENIE W NAUKACH POLITYCZNYCH

Słowa kluczowe:

bezpieczeństwo, bezpieczeństwo wewnętrzne, zagrożenie, human security

Potoczne i naukowe rozumienie bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo, podobnie jak wiele innych kategorii teoretycznych w naukach społecznych, nie posiada jednej, spójnej definicji. Zarówno potoczne, jak i naukowe rozumienie przedstawia ogólne i charakterystyczne dla niego cechy. Dopiero wskutek uzupełnienia przedmiotowego i podmiotowego bezpieczeństwa staje się pojęciem. Natomiast po zdefiniowaniu staje się terminem, czyli określeniem o precyzyjnie ustalonym znaczeniu¹. Wielość definicji wiąże się z faktem, że przedstawiciele poszczególnych dziedzin nauki postrzegają i opisują bezpieczeństwo w świetle wiedzy i terminologii z zakresu swojej dyscypliny².

Mimo tego większość badaczy jest zgodna, że bezpieczeństwo jest kategorią antropocentryczną³. Może dotyczyć zjawisk fizycznych czy przyrodniczych, ale zawsze jest postrzegane w perspektywie człowieka (jako istoty społecznej). Dlatego jest to kategoria wszechstronna. Część naukowców uważa, że bezpieczeństwo przenika wszystko, co wykracza poza potrzeby egzystencjalne⁴. Jednak ekspansywność tego pojęcia może stanowić pewnego rodzaju zagrożenie, ponieważ w tym rozumieniu

¹ M. Brzeziński, *Kategoria bezpieczeństwa*, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2009, s.30.

² M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 9.

³ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy międzynarodowe” 1982, z. 7, s. 29.

⁴ M. Brzeziński, dz. cyt., s. 32.

praktycznie każdy aspekt życia ludzkiego mógłby być rozpatrywany jako aspekt bezpieczeństwa⁵.

Dlatego punkt wyjścia dla zrozumienia, czym jest bezpieczeństwo, może stanowić klasyczne pojmowanie tego pojęcia, w oparciu o rozumienie leksykalne i etymologiczne. Termin bezpieczeństwo odpowiada łacińskiemu *sine cura* (*securitas*), to znaczy: bez pieczy, bez wystarczającej ochrony⁶. Większość definicji słownikowych wskazuje, że bezpieczeństwo oznacza stan pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz poczucia tego stanu, brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwem⁷. W dosłownym znaczeniu bezpieczeństwo oznacza brak zagrożeń (ang. *danger*) i poczucie pewności (ang. *safety*). Pojmowanie bezpieczeństwa w oparciu o przeciwieństwo, którym jest niebezpieczeństwo czy zagrożenie, ma długą tradycję⁸.

Aby uniknąć definiowania *idem per idem* oraz *ignotum per ignotum*, należy wskazać, że zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości, który wiąże się z ocenianiem zjawisk jako niekorzystne bądź niebezpieczne dla danego podmiotu (człowieka, społeczeństw, państw, itd.)⁹. Tak rozumiane zagrożenie podkreśla istotne znaczenie komponentu subiektywnego, który odnosi się do kwestii odczuwania i postrzegania zjawisk. Z kolei drugi komponent – obiektywny – pomija sferę odczuwania i odnosi się do realnych niebezpieczeństw¹⁰. Oba komponenty nadają kształt pojęciu zagrożenia i dookreślają pojęcie bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo również odnosi się do sfery emocjonalnej. Może mieć charakter personalny lub społeczny, jeśli dotyczy zbiorowego poczucia bezpieczeństwa. Choć czynniki subiektywne nie przesądzają o rzeczywistym stanie bezpieczeństwa, to odgrywają istotną rolę w jego kształtowaniu. Ryszard Zięba

⁵ M. Malec, *Percepcja bezpieczeństwa: definicje, wymiary, paradygmaty*, Warszawa 2006, s. 5.

⁶ W. Kopaliński, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1983, t. I, s. 147.

⁷ Por.: D. Lerner, *A dictionary of the Social Sciences*, London, 1964, s. 629, Cassell's New English Dictionary. London 1964, s. 972, *The Short Oxford English Dictionary on Historical Principles*, London 2002, s. 2374.

⁸ Ch. A. Manning, *The elements of Collective Security* [w:] W. H. Bourquin (ed.), *Collective Security*, Paryż 1936, s. 134

⁹ R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1999, s. 28.

¹⁰ Tamże.

twierdzi, że ocena zagrożeń może być odbiciem realnego stanu rzeczy (zagrożenia rzeczywistego czy potencjalnego) lub też może być fałszywa (mispercepcja)¹¹. Dodaje, że zasadnicze jest określenie czynników, które powodują stan niepewności czy obaw. Być może uświadomiony lęk nie ma pokrycia w realnym niebezpieczeństwie, lecz w wyniku rzeczywistych działań uczestników życia społecznego jest on wywoływany. Dlatego Ryszard Zięba, za Franzem – Xaverem Kaufmanem i Danielem Freiem, wskazuje, że analizie należy poddawać obiektywne i subiektywne aspekty zagrożeń i bezpieczeństwa¹². Przykładowo Frei przedstawia cztery sytuacje w oparciu o oba komponenty bezpieczeństwa:

- stan braku bezpieczeństwa (rzeczywiste zagrożenie, adekwatnie postrzegane),
- stan obsesji (nieznaczne zagrożenie, postrzegane nieadekwatnie jako duże), stan fałszywego bezpieczeństwa (zagrożenie poważne, nieadekwatnie – postrzegane jako niewielkie),
- stan bezpieczeństwa (zagrożenie nieznaczne, adekwatnie postrzegane)¹³.

Unifikacja tych dwóch ujęć tworzy tzw. model subiektywno-obiektywny, który uwzględnia kwestie prakseologiczne i psychospołeczne.

Bezpieczeństwo jako potrzeba lub wartość oraz stan lub proces

Bezpieczeństwo w wielu definicjach i ujęciach jest traktowane jako potrzeba – pierwotna, elementarna i naczelna. W tym rozumieniu bezpieczeństwo jest rozumiane jako subiektywnie odczuwany stan niedoboru, niezbędny do funkcjonowania podmiotu¹⁴. W klasycznej teorii potrzeb, znanej jako piramida Masłowa, bezpieczeństwo zajmuje nadrzędne miejsce, obok fundamentalnych potrzeb fizjologicznych (egzystencjalnych)¹⁵. Bezpieczeństwo jest rozumiane przede wszystkim jako wolność od strachu. Jak zauważa Józef Kukułka, brak zaspokojenia

¹¹ Tamże., s. 28

¹² Tamże.

¹³ D. Frei, *Sicherheit Grundfragen der Weltpolitik*, Stuttgart 1977, s. 17-21.

¹⁴ Por. E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 2006, s. 213-216.

¹⁵ A. Maslow, *A Theory of Human Motivation*, [w:] „Psychological Review”, lipiec 1943, s. 370–396.

potrzeby bezpieczeństwa (...) wyrządza szkody jednostce, grupie społecznej, gdyż destabilizuje jej tożsamość i funkcjonowanie. Przejawiają się tendencje do zmiany istniejącego stanu rzeczy, do oporu wobec niekorzystnych zmian w sferze zewnątrz – przedmiotowej i do stosowania środków ochronnych, mogących przywrócić im poczucie bezpieczeństwa. Tendencje tego rodzaju dowodzą, że bezpieczeństwo jest nie tyle określonym stanem rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego działające podmioty starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa¹⁶. Na gruncie nauki panuje przekonanie, że potrzeba bezpieczeństwa stanowi motywację do działania i rozwoju¹⁷. To znaczy, że nie jest możliwe osiągnięcie celów społecznych, jeśli nie jest zrealizowana potrzeba bezpieczeństwa. Wśród klasycznych funkcji bezpieczeństwa wymienia się: trwanie, rozumiane jako zapewnienie bytu, przetrwanie i możliwość rozwoju¹⁸. Szerzej opisuje się te funkcje w znaczeniu ogólnospołecznym – potrzeba bezpieczeństwa dotyczy zaspokajania pragnienia istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, całości, tożsamości, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia¹⁹.

Inne podejście narzuca, by traktować bezpieczeństwo jako wartość, czyli dobro szczególnie cenione, przekonanie o pożądanym stanie celowym²⁰. Bezpieczeństwo było postrzegane jako wartość szczególnie w latach 40-tych i 50-tych ubiegłego stulecia. Helga Haftendorn definiuje bezpieczeństwo jako wartość i system utrzymywany w relacji czasu oraz brak zagrożeń dla tej wartości²¹. Wielu badaczy, a wśród nich Bernard Brodie i Marc Levy, twierdziło, że bezpieczeństwo to wartość nadrzędna, która skupia w sobie inne wartości²². W tym okresie wskazywano głównie

¹⁶ J. Kukułka, *Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski*, „Więź i Państwo”, 1995, nr 1, s. 198-199.

¹⁷ Zob. K. Horney, *Neurotyczna osobowość naszych czasów*, Poznań 2007.

¹⁸ M. Cieślarczyk, dz.cyt., s. 129-130.

¹⁹ H. Idzi-Latkowski, *Bezpieczeństwo polityczne obywateli w świadomości społecznej Polaków*, [w:] R. Rosa (red.) *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*, Warszawa 1993, s. 276.

²⁰ E. M. Marciniak, dz. cyt., s. 58.

²¹ H. Haftendorn, *The security Puzzle: Theory – Building and Discipline – Building in International Security*, „International Studies Quarterly” (1991) 35, s. 3

²² Zob. B. Brodie, *Strategy as a Science*, *World Politics* 1, 949, s. 477, Marc A. Levy, *Is the Environment a national Security Issue?*, *International Security* 1995, s. 37

na wartości narodowe jako szczególnie zagrożone²³. Wydaje się jednak, że bezpieczeństwo jest wciąż traktowane jako wartość naczelną. Z badań przeprowadzonych w Polsce oraz w 19 innych krajach wynika, że bezpieczeństwo sytuuje się obok takich wartości jak sprawiedliwość społeczna, równość, życzliwość, szacunek dla tradycji²⁴. Powyższe podejścia uzupełniają się, potrzeba jest kategorią psychologiczną, a wartość – socjologiczną.

Kolejne podejścia badawcze wskazują, że bezpieczeństwo należy traktować jako stan lub proces. Stan, czyli coś teraźniejszego, zaś proces jako zjawisko zmienne w czasie²⁵. Janusz Stefanowicz podkreśla dwoistość bezpieczeństwa. Píše, że jest (...) *zarazem stanem i procesem, czyli da się określić hic et nunc, nie odznacza się jednak niezmiennością w dłuższych przedziałach czasu, ponieważ zależy od ruchomych układów sił*²⁶. W zdecydowanej mierze przeważa jednak stanowisko, że bezpieczeństwo to przede wszystkim proces. J. Kukułka twierdzi: (...) *bezpieczeństwo jest nie tyle określonym stanem rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego podmioty działające starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa*²⁷. W efekcie bezpieczeństwo nie odznacza się stałością. Takie rozumienie jest szczególnie powszechne w politologii i stosunkach międzynarodowych, gdzie bezpieczeństwo podlega zmiennej dynamice, wyznaczanej przez wiele współzależności.

Warto zauważyć, że istnieją również inne podejścia traktujące bezpieczeństwo jako cel, skutek czy środek. Bezpieczeństwo w rozumieniu celowości należy traktować w charakterze normatywnym, pewnych dążeń i rezultatów zamierzonych. Jest to rozumienie, które uzupełnia definicje bezpieczeństwa jako procesu. Z kolei ujmowanie bezpieczeństwa w kategoriach skutku koresponduje z definicjami określającymi je jako stan – zastany, teraźniejszy, pożądany lub nie. Zdecydowanie

²³ A. Wolfers, *National Security as an Ambiguous Symbol*, „Political Science Quarterly”, Vol. LXVII, Nr 4, December 1952, s. 484.

²⁴ B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Warszawa 2002, s. 178-179.

²⁵ M. Cieślarczyk, dz.cyt., s. 129.

²⁶ J. Stefanowicz, *Bezpieczeństwo współczesnych państw*, Warszawa 1984, s. 18.

²⁷ J. Kukułka, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 1982, s. 31.

rzadziej pojawiają się definicje, w których nie występują kategorie potrzeby, wartości, stanu lub procesu. Jak wskazuje Mieczysław Malec, są one wynikiem nieprecyzyjnego definiowania lub błędnego pojmowania kategorii teoretycznych²⁸. Pojawiają się też definicje pomijające te kategorie, traktujące bezpieczeństwo bardzo wąsko, poprzez wyekspozowanie jedynie fenomenu wojny. Takie zawężenia, głównie do aspektów militarnych, są jednak dość często krytykowane²⁹.

Redefining security – podejście pozytywne i negatywne

Wąskie rozumienie bezpieczeństwa było wynikiem doświadczeń drugiej wojny światowej. Konflikt zbrojny traktowany był jako największe zagrożenie, a siła militarna jako najważniejszy aspekt bezpieczeństwa. Takie pojmowanie bezpieczeństwa nie było jednak trwałe i z czasem zaczęło upowszechniać się szerokie ujęcie bezpieczeństwa³⁰. Miało to miejsce głównie w latach 70-tych i 80-tych ubiegłego stulecia. Amerykańscy badacze twierdzili, że analizując bezpieczeństwo, nie należy skupiać się jedynie na zagrożeniach militarnych, ale również postrzegać całokształt zjawisk, które stwarzają groźbę obniżenia jakości życia obywateli czy ograniczenie swobody funkcjonowania w społeczeństwie demokratycznym³¹. W efekcie zakończenia Zimnej Wojny i związanymi z tym zmianami w postrzeganiu środowiska bezpieczeństwa, rozpoczęła się debata na temat zakresu znaczeniowego bezpieczeństwa dotycząca poszerzenia jego rozumienia –ang. *narrow versus broad definitions of security, widening versus narrowing* czy *deepening and broadening*³².

Duże znaczenie w tej dyskusji odegrali Bary Buzan, Ole Waever i Jaap de Wilde³³ oraz teorie bezpieczeństwa *szkoły kopenhaskiej*³⁴. Bary Buzan, Ole Waever

²⁸ M. Malec, dz.cyt., s. 11.

²⁹ Zob. E. A. Kołodziej, *Renaissance of Security Studies*, „International Studies Quarterly” 36, 1992, s. 421 - 438.

³⁰ Zob. np. Janusz Sach, *System bezpieczeństwa międzynarodowego i zagadnienie stref zdemilitaryzowanych*, Warszawa 1963.

³¹ Por. R. H. Ulman, *Redefining Security*, „International Security”, Vol. 8, No. 1, Summer 1983, s. 130-133; J. Tuchman Mathews, *Redefining Security*, „Foreign Affairs”, Vol. 68, No. 2, Spring 1989, s. 162-177.

³² Tamże.

³³ Zob. B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, *Security: A New framework for Analysis*, London 1998.

i Jaap de Wilde wyodrębnili poziome (horyzontalne) i pionowe (wertykalne) wymiary studiów bezpieczeństwa. Kierunek pionowy „rozszerzania” obrazował „rozciągnięcie” pojęcia bezpieczeństwa z państwa również na inne podmioty, zaś kierunek poziomy oznaczał ostateczne odejście od aspektu *stricte* militarnego na rzecz szerszego spektrum problemów. W ujęciu horyzontalnym Bary Buzan, Ole Waever i Jaap de Wilde wyróżnili pięć sektorów bezpieczeństwa: militarny, polityczny, ekonomiczny, społeczny i ekologiczny. W ujęciu wertykalnym odpowiadało im pięć rodzajów bezpieczeństwa: militarne, polityczne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne³⁵.

Okres postzimnowojenny wyznaczył nowe – tzw. postmodernistyczne, a następnie racjonalistyczne – podejścia, które stanowią rozwinięcie koncepcji Buzana³⁶. Powyższe propozycje są wciąż uzupełniane, co jest dowodem na dalsze pogłębianie (ang. *deepening*) i poszerzanie (ang. *widening*) rozumienia bezpieczeństwa³⁷. Do tej pory trwa dyskusja, jakie są granice tego pojęcia, ponieważ to one muszą wyznaczać zakres analizy. Niektórzy badacze twierdzą, że tworzenie nowych sektorów służy lepszemu rozumieniu zagadnień bezpieczeństwa, inni zaś, że wprowadzają chaos w dyskurs naukowy³⁸.

Zmiany w myśleniu o bezpieczeństwie miały również związek z odejściem od negatywnego rozumienia tego zagadnienia. Ujęcie negatywne to takie, które traktuje bezpieczeństwo jako brak zagrożeń i skupia się na analizowaniu działań ochronnych czy zapobiegawczych. Z kolei w podejściu pozytywnym bezpieczeństwo traktowane jest jako kształtowanie pewności przetrwania, posiadania i swobód rozwojowych

³⁴ Karina P. Marczuk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w poszerzonej agendzie studiów nad bezpieczeństwem*, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2009, s. 68-69.

³⁵ Tamże.

³⁶ M. Malec, dz.cyt., s. 34.

³⁷ Keith Krause, *Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods*, „Mershon International Studies Review”, Vol. 40, Supplement 2, October 1996, s. 229 – 254; Lawrence Freedman, *The Concept of Security*, [w:] Mary Hawkeswoth, MariceKogan (red.) *Encyclopedia of Government and Politics*, Vol. 2, London, 1992, s. 733.

³⁸ Por. K. Marczuk, *Trzecia opcja : gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego*, Warszawa 2007, s. 56-60, M. Brzeziński, dz. cyt., s. 33; M. Malec, dz. cyt., s. 30-33.

podmiotu. W tym ujęciu zwraca się uwagę na możliwości wzrostu, zmiany społecznej, swobody postępu i korzystania z szans cywilizacyjnych przez dany podmiot³⁹.

Wydaje się, że ujęcie negatywne – podobnie jak wąskie – stanowi pewne uproszczenie. Brak zagrożeń to stan w praktyce niemożliwy do osiągnięcia. Z kolei obok zagrożeń coraz częściej wymienia się wyzwania, poziomy ryzyka czy szanse cywilizacyjne⁴⁰. Nierzadko również same zagrożenia są nazbyt negatywnie oceniane⁴¹. Wiele z nich stanowi tak naprawdę wyzwania, które należy zdefiniować jako sytuacje nowe i trudne. Wydaje się również, że podejście negatywne nie wyjaśnia, czym jest bezpieczeństwo, ponieważ stanu braku zagrożeń nie wypełnia żadną treścią⁴².

W związku z tym, ujęcie pozytywne, które nie odrzuca wiedzy o zagrożeniach, posiada więcej zalet badawczych. Jest konstrukcją otwartą, wskazującą na konieczność aktywnego działania, zamiast pasywnego przewidywania kolejnych zagrożeń⁴³.

Wymiary i rodzaje bezpieczeństwa

Poszerzenie się zakresu bezpieczeństwa spowodowało wyodrębnienie się wielu płaszczyzn, które mogą być analizowane w sposób niezależny od siebie, mimo że są ze sobą powiązane. Z pewnością wyróżnienie określonych sfer, zgodnie z przyjętymi kryteriami, porządkuje sposób analizy. Obok wymiarów, które zaproponował Barry Buzan, pojawiło się wiele innych. W polskiej literaturze przedmiotu rozpowszechniony jest podział zaproponowany przez Ryszarda Ziębę, który dla celów analitycznych proponuje pięć kryteriów analitycznych. Są to kryteria: podmiotowe, przedmiotowe, przestrzenne, sposobu organizowania i czasowe⁴⁴.

³⁹ H. Idzi-Łatkowski, dz. cyt. s. 276; por. J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972.

⁴⁰ Zob. U. Beck, *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa, s. 12; J. Wolanin, *Bezpieczeństwo i ryzyko a polityka*, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2009, s.46-52.

⁴¹ R. Zięba, dz. cyt., s. 29.

⁴² J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 17.

⁴³ A. Skarbac, *Organizacje pozarządowe w bezpieczeństwie narodowym Polski*, s. 26.

⁴⁴ R. Zięba, dz. cyt., s. 30-32.

Powyższe zasady zostały przyjęte na gruncie nauki o stosunkach międzynarodowych i przenikają do innych dyscyplin naukowych, w tym politologii. Ryszard Zięba podkreśla, że na gruncie nauk o stosunkach międzynarodowych – i nie tylko – zasadnicze znaczenie odgrywa kryterium podmiotowe⁴⁵. Zauważalny wzrost znaczenia odnotowuje kryterium przedmiotowe. W nim należy upatrywać szczegółowych rodzajów bezpieczeństwa. Z kolei pozostałe wymiary analizy wyodrębnione przez Ryszarda Ziębę – przestrzenne, czasu i organizowania – stanowią istotne uzupełnienie kryteriów podmiotowego i przedmiotowego⁴⁶.

Z pewnością wymiar przestrzenny uzupełnia wymiar podmiotowy. Według tego kryterium należy wyróżnić bezpieczeństwo lokalne, subregionalne, ponadregionalne i globalne, które odnoszą się do poziomu bezpieczeństwa państwa czy bezpieczeństwa międzynarodowego.

Z kolei kryterium czasu stanowi immanentną cechę bezpieczeństwa jako stanu i procesu⁴⁷. To znaczy, że bezpieczeństwo można analizować w perspektywie historycznej, z uwzględnieniem procesów i działań na rzecz jego становienia. W żaden sposób nie determinuje to jednak podziału na rodzaje bezpieczeństwa. Przy wskazywaniu, że w połowie XX wieku dominowało bezpieczeństwo militarne, istotną rolę odgrywa tło historyczne. Jednak główny wyznacznik będzie stanowić w tym wypadku kryterium przedmiotowe.

Wyznacznik sposobu organizowania się – jak wskazuje Ryszard Zięba – odgrywa ważną rolę na gruncie stosunków międzynarodowych. Bezpieczeństwo można postrzegać jako indywidualne (unilateralne), system równowagi (w tym klasyczny czy bipolarny), system blokowy (w tym sojusze), system bezpieczeństwa kooperatywnego i system bezpieczeństwa zbiorowego (w tym regionalnego i uniwersalnego)⁴⁸. To kryterium dowodzi więc, że bezpieczeństwo jest procesem –

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Por. K. Malak, *Bezpieczeństwo i obronność państwa*, rozdział: *Typologia bezpieczeństwa. Nowe wyzwania*, Warszawa, 1998.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ R. Zięba, dz .cyt., s. 31.

uzyskiwanym w oparciu o relacje z innymi podmiotami. To odniesienie bezpośrednio koresponduje z – pojawiającym się w literaturze – wymiarem procesualnym (bezpieczeństwo jako proces). Uwzględnia bowiem konkretne strategie i polityki. Inne koncepcje uwypuklają wymiar strukturalno-organizacyjny w postaci organizacji, instytucji i działań⁴⁹. Jeszcze inne koncepcje rozpatrują kryterium znaczenia (bezpieczeństwo przejawia się jako stan, poczucie, proces, cel, wartość, struktura, organizacja), kryteria składników (w myśl koncepcji negatywnych i pozytywnych) czy obszarów organizacji (bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne)⁵⁰. W końcu wymiar podmiotowy – przedmiotowy uwzględniają aspekty psychospołeczne, zewnętrzne i wewnętrzne.

Z politologicznego punktu widzenia fundamentalne wydają się dwa kryteria – przedmiotowe i podmiotowe⁵¹. Jak wskazuje Michał Brzeziński, to one determinują podstawowe rodzaje bezpieczeństwa.

Wymiar podmiotowy (poziomy)

Na gruncie nauk politycznych za podmioty uważa się jednostki, grupy społeczne i wszelkie formy organizacji życia społecznego, takie jak państwo czy instytucje publiczne⁵². Należy podkreślić, że większość koncepcji politologicznych łączy bezpieczeństwo z kategorią państwa (tzw. ujęcia państwowcentryczne)⁵³. Takie podejście wiąże się z genezą organizowania życia społecznego, któremu towarzyszyło działanie na rzecz dobra indywidualnego i wspólnego. Państwo od zarania dziejów pozostawało podstawowym gwarantem bezpieczeństwa jednostek i grup społecznych⁵⁴. Przekonanie o słuszności uznania państwa narodowego za podmiot

⁴⁹ M. Cieślarczyk, *Modele i wymiary bezpieczeństwa*, „Zeszyty naukowe AON”, 1999, nr 3, s. 42, T. Łoś-Nowak, *Pokój i bezpieczeństwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, [w:] T. Łoś-Nowak (red.) *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wrocław 1997, s. 135, A. Skrabacz, dz. cyt., s. 27.

⁵⁰ Załącznik 1 *Ogólna typologia bezpieczeństwa*, s. 457, [w:] R. Jakubczak, J. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2006.

⁵¹ Zob. M. Brzeziński, dz. cyt., s. 33-34.

⁵² E. Zieliński, dz. cyt., s. 213.

⁵³ S. Sulowski, dz. cyt., s. 11.

⁵⁴ Zob. S. Filipowicz, *Historia myśli polityczno-prawnej*, Gdańsk 2001.

bezpieczeństwa zostało utrwalone przez system westfalski, a następnie trwało niezmiennie przez kilka wieków⁵⁵. Wydaje się, że dopiero XX wiek zmienił system postrzegania bezpieczeństwa, w którym podmiotowość zyskały również organizacje i systemy międzynarodowe. Obecnie coraz częściej mówi się o bezpieczeństwie globalnym, obejmującym nie tylko Ziemię, ale również jej otoczenie w przestrzeni kosmicznej.

Poza tym, poszerzenie definicji bezpieczeństwa doprowadziło do ograniczenia prymatu państwa narodowego – jako naczelnego podmiotu bezpieczeństwa – na rzecz jednostki (konceptje *human security*). Często, mówiąc o podmiotach bezpieczeństwa, ma się również na myśli nie tylko ludzi czy państwa, ale także obiekty (głównie infrastrukturę krytyczną) czy ekosystemy⁵⁶.

Bez względu na zmiany społeczne i polityczne koncepcje podmiotowe wydają się być jednak ograniczone i trudno przewidywać, by ich zakres nieskończenie się poszerzał. Nie oznacza to jednak, że procesy globalizacyjne i współczesne przemiany mogą prowadzić do tego, że podmiotowe rozumienie bezpieczeństwa może nabierać nowych cech.

Bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe

Mimo nieustannych przemian społecznych i politycznych państwo pozostaje centralną kategorią, wokół której koncentruje się rozumienie bezpieczeństwa. Państwocentryczny charakter bezpieczeństwa dominuje od wielu lat na płaszczyźnie naukowej i politycznej. Wydaje się, że wiąże się to z doświadczeniami historycznymi i dominującym przekonaniem, że gwarantem bezpieczeństwa jest władza polityczna, utożsamiana z państwem⁵⁷. Jednocześnie wiele definicji bezpieczeństwa odwołuje się do narodu, traktując go jako podmiot bezpieczeństwa⁵⁸. Na gruncie nauk społecznych

⁵⁵ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo państwa w późnowestfalskim środowisku międzynarodowym*, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warszawa 2003, s. 162- 163.

⁵⁶ M. Cieślarczyk, dz. cyt., s. 40-41.

⁵⁷ M. Malec, dz. cyt., s. 59.

⁵⁸ Por. Robert E. Osgood, *Ideals and Self – Interest in America's Foreign Relations*, Chicago 1953, s. 5.

panuje przekonanie, że bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe to pojęcia tożsame i można je stosować w sposób zamienny⁵⁹. Tylko niektórzy badacze dostrzegają między nimi zasadne rozróżnienie. Wskazują na różnice w definiowaniu narodu i państwa, mimo że większość teorii narodotwórczych odnosi się do państwa (założenie, że naród nabiera podmiotowości tylko wtedy, gdy posiada własne państwo lub dąży do jego uzyskania)⁶⁰. Istnieją jednak teorie narodu – w tym kulturalistyczna – które traktują państwo jako element wtórny wobec narodu⁶¹. Dlatego zdaniem niektórych naukowców utożsamianie bezpieczeństwa państwa z bezpieczeństwem narodowym mogłoby być traktowane jako pewne nadużycie. Według Buzana, Waever'a i Wilde'a uprawnione jest rozróżnianie bezpieczeństwa narodowego jako odrębnej kategorii, ponieważ narody reprezentują poziom analizy „jednostki” w rozumieniu różnych podgrup, organizacji, społeczności czy zbiorowości pojedynczych ludzi, które są wystarczająco zwarte i niezależne, co pozwala traktować je odrębnie od innych grup będących na wyższych szczeblach (w tym państw czy grup transnarodowych)⁶².

W literaturze przedmiotu dominuje jednak przekonanie, że państwo jest pojęciem szerszym w stosunku do narodu, dlatego bezpieczeństwo narodowe stanowi istotną część bezpieczeństwa państwa. Nieuzasadnione wydają się twierdzenia o rozdzieleniu obu pojęć, gdzie bezpieczeństwo narodowe miałyby dotyczyć ochrony grupy etnicznej przed obcymi wpływami, a bezpieczeństwo państwa obrony terytorium i ustroju politycznego⁶³. Są to zagadnienia nierozłączne. Pojawiają się również twierdzenia, że bezpieczeństwo narodowe może odnosić się do innych potrzeb czy wartości niż bezpieczeństwo państwa, stąd uzasadnione jest ich

⁵⁹ Zob. J. Prońko, *Bezpieczeństwo państwa. Zarys teorii problemu i zadań administracji publicznej*, Bielsko-Biała 2007, s. 20.

⁶⁰ Zob. *Koncepcje polityczne (nacjonalistyczne) narodu*, [w:] E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 2009; K. Jaskułowski, *Naród jako artefakt. Teoria nacjonalizmu Erika J. Hobsbawma i jej krytyka*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa”, 2001, z. 18, s. 61-79.

⁶¹ Por. A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996.

⁶² B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, dz.cyt., s. 6.

⁶³ J. Prońko, dz.cyt., s. 20.

rozdzielenie⁶⁴. Krytycy takiego stanowiska twierdzą jednak, że w tym wypadku bezpieczeństwo narodowe nie powinno być rozpatrywane w kategoriach podmiotu, lecz przedmiotu – w odniesieniu do bezpieczeństwa społecznego.

Wydaje się, że rozłączanie bezpieczeństwa narodowego od bezpieczeństwa państwa jest efektem nieprecyzyjnych tłumaczeń angielskiego *national security*⁶⁵. Anglosaskie rozumienie narodu (ang. *nation*) jest zrównane z państwem, z uwzględnieniem jego wszystkich obywateli, bez względu na ich przynależność etniczną czy kulturową. Z kolei zgodnie z teorią kulturalistyczną, naród jest przede wszystkim wspólnotą zjednoczoną kulturą (tradycją, językiem czy religią), która może funkcjonować bez państwa⁶⁶. Formułując na tej podstawie definicję bezpieczeństwa narodowego, wciąż trudno byłoby uniknąć zaangażowania kategorii państwa, nawet jeśli stanowi jedynie odniesienie dla dążeń narodu.

Dlatego pod angielskimi określeniami *national security* i *state security* należy rozumieć bezpieczeństwo państwa. Jest ono kategorią szerszą, bo odnosi się zarówno do terytorium, jak i ludzi je zamieszkujących. W naukach społecznych poprzez bezpieczeństwo państwa rozumie się przede wszystkim system wartości stanowiących o jego istocie, do których należą: przetrwanie (narodu i państwa), niezależność polityczna (ustrój, suwerenność decyzji) oraz jakość życia (poziom społeczny, gospodarczy i kulturowy)⁶⁷. Jednak w rzeczywistości liczba wartości tworzących bezpieczeństwo może być dużo szersza i obejmować takie kwestie jak: prestiż państwa czy interesy obywateli poza granicami ich państw. Kategoria wartości w tym przypadku jest o tyle złożona, że bezpieczeństwo państwa jest samo w sobie wartością, ale także obejmuje szereg innych, które chroni. Bezpieczeństwo narodowe, jako kategoria węższa od bezpieczeństwa państwa, może odnosić się do ochrony wartości, które decydują o przetrwaniu narodu, np. w okresie utraty państwowości

⁶⁴ M. Malec, dz. cyt., s. 63.

⁶⁵ M. Brzeziński, dz. cyt., s. 34.

⁶⁶ A. Kłoskowska, dz. cyt.

⁶⁷ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, z. 7, s. 34.

czy poza granicami swojego terytorium. Dlatego uważa się, że bezpieczeństwo narodowe chroni wewnętrzne wartości państwa, to znaczy takie, które mają charakter egzystencjalny. Oznacza to, że bezpieczeństwo narodowe może być również rozumiane jako rodzaj bezpieczeństwa państwa. Badacze tej problematyki wskazują, że bezpieczeństwo narodowe nabiera nowych cech, ponieważ w dobie globalizacji wykracza poza granice państw, ale wciąż nie wkracza w podmiotowość bezpieczeństwa międzynarodowego⁶⁸.

Być może kompromis stanowiłoby wprowadzenie pojęcia bezpieczeństwa państwa narodowego⁶⁹. Państwo narodowe bezsprzecznie pozostaje dominującym organizmem politycznym w nowoczesnym świecie. Taka kategoria nie wpisała się jednak do nauk społecznych i tworzenie tego neologizmu nie jest na razie potrzebne.

Bezpieczeństwo międzynarodowe

W tradycyjnych ujęciach bezpieczeństwo międzynarodowe odnosi się do podmiotowych potrzeb narodów i państw⁷⁰. Znaczenie słowa „międzynarodowy” odnosi się do relacji narodowych, a w zasadzie międzypaństwowych. W ujęciu modelowym obejmuje określoną liczbę państw i przyjmuje postać bezpieczeństwa zbiorowego, regionalnego lub subregionalnego⁷¹. Ten podział wynika z zastosowania płaszczyzny przestrzennej. W sytuacji, gdy dotyczy bezpieczeństwa wszystkich państw i populacji, mówimy o bezpieczeństwie globalnym. Według Helgi Haftendorn system bezpieczeństwa globalnego zakłada istnienie instytucji, które regulowałyby relacje między państwami oraz narzucały reguły postępowania dla wspólnego dobra⁷². Należy się z tym zgodzić, mając na uwadze szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa globalnego takich organizacji jak ONZ.

⁶⁸ M. Brzeziński, dz. cyt., s. 39.

⁶⁹ M. Malec, dz. cyt., s. 63.

⁷⁰ Zob. *Dictionnaire Diplomatique*, hasło „Securite internationale”, T. II, s. 696; R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wyd. 1. Warszawa 2008, s. 17.

⁷¹ Por. M. Brzeziński, dz. cyt., s. 37; M. Malec, dz. cyt., s. 53-56.

⁷² H. Haftendorn, dz. cyt., s. 11.

W związku z tym bezpieczeństwo międzynarodowe jest ściśle powiązane z terminem system międzynarodowy. W literaturze przedmiotu nie istnieje ogólna, powszechnie akceptowana definicja systemu międzynarodowego. Jej konstrukcja byłaby zresztą zabiegiem sztucznym i mało przydatnym poznawczo. Jego istota sprowadza się do trwałych powiązań między elementami, które go tworzą. Z pewnością należą do nich państwa, organizacje transnarodowe i różne społeczności⁷³. Na bezpieczeństwo międzynarodowe, oprócz sumy bezpieczeństwa pojedynczych państw, składają się też warunki, normy i mechanizmy międzynarodowe. Swym zakresem obejmuje ono także cele i wartości wspólne dla całego systemu międzynarodowego, tj. stabilność, pokój, równowagę i współpracę⁷⁴.

Termin bezpieczeństwo międzynarodowe jest również używany dla określenia zewnętrznych aspektów bezpieczeństwa państwa. Bezwzględnie bezpieczeństwo współczesnego państwa nie kończy się na jego granicach i jest związane z jego umiejscowieniem w społeczności międzynarodowej. Zdaniem niektórych znawców tej tematyki, to głównie z otoczenia zewnętrznego wywodzą się zagrożenia państwa, jak również w nim mogą powstawać warunki do stabilnego rozwoju państw⁷⁵. Należy podkreślić, że bezpieczeństwo międzynarodowe występuje dość często w wąskim znaczeniu. To znaczy, że wyraża się w poczuciu braku zagrożenia agresją lub gdy ma ona miejsce, to państwo może liczyć na pomoc ze strony innych uczestników systemu międzynarodowego⁷⁶. Obecnie jednak – tak jak w przypadku rozumienia bezpieczeństwa państwa – obserwowalne jest porzucanie wąskiego i negatywnego podejścia na rzecz szerokiego i pozytywnego rozumienia bezpieczeństwa międzynarodowego. Przykładem może być kolektywna ochrona przed zagrożeniami ekologicznymi czy ekonomicznymi.

W związku z tym, że zmieniają się współczesne zagrożenia i uwarunkowania, pojęcie bezpieczeństwa międzynarodowego coraz częściej wykracza poza swoje

⁷³ Por. J. Burton, *World Society*, 1972.

⁷⁴ R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*. Wyd. 1. Warszawa 2008, s. 18.

⁷⁵ R. Zięba, dz. cyt., s. 35.

⁷⁶ *Dictionaire Diplomatique*, dz. cyt., s. 696.

tradycyjne rozumienie. Ma to również związek z pojawianiem się nowych podmiotów w otoczeniu międzynarodowym, które mają szczególny wpływ na bezpieczeństwo⁷⁷. Na początku XXI wieku wśród nich wymienia się głównie organizacje terrorystyczne i transnarodowe korporacje finansowe.

Generalnie można stwierdzić, że termin bezpieczeństwo międzynarodowe wyraża szerszą treść niż bezpieczeństwo państwa. Służy do określania zewnętrznych aspektów bezpieczeństwa państwa, ale przede wszystkim do stanów i procesów zachodzących w systemie międzynarodowym.

Koncepcja *human security*

Rozszerzenie podmiotowego zakresu bezpieczeństwa poza państwo i jego międzynarodowe otoczenie to efekt coraz częstszego porzucania wąskiego rozumienia bezpieczeństwa na rzecz szerokiego. Koncepcje kopenhaskiej szkoły Buzana stanowiły inspirację dla pogłębienia studiów nad bezpieczeństwem, czego efektem jest – między innymi – koncepcja *human security*, czyli bezpieczeństwa człowieka⁷⁸. Kluczowy dokument określający jej podstawowe założenia stanowi Raport Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) z 1994 roku⁷⁹. Przede wszystkim podmiotem zainteresowania uczyniono jednostkę, a nie państwo i jego środowisko. Stwierdzono, że współczesne zagrożenia są wywoływane przede wszystkim przez człowieka, a nie państwa. Podkreślono, że należy odejść od wąskiej koncepcji bezpieczeństwa odnoszącej się do terytorium, interesów narodowych i międzynarodowych. Położono nacisk na pozytywne rozumienie tego zagadnienia, pokazując związek między zrównoważonym rozwojem ludzkości a bezpieczeństwem. Autorzy Raportu napisali: *Dla większości zwyczajnych ludzi brak poczucia bezpieczeństwa (insecurity) wynika raczej z obawy o codzienny byt niż ze strachu*

⁷⁷ J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2000, s. 69-96.

⁷⁸ W literaturze przedmiotu pojawia się również tłumaczenie *bezpieczeństwo humanitarne*, por. M. Malec, dz. cyt., s. 47-49.

⁷⁹ United Nations Development Program, *Human Development Report 1994*, New York 1994, zob. <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994>, 15.09.2010.

przed światową katastrofą⁸⁰. W dokumencie wyróżniono dwa trendy koncepcji *human security*: bezpieczeństwo wolne od przewlekłych problemów, takich jak głód, choroby i prześladowania oraz ochronę przed nagłymi i bolesnymi wypadkami w życiu codziennym⁸¹. Autorzy Raportu wskazali też, że ich koncepcję charakteryzuje to, że wszystkie jej wymiary są ze sobą powiązane. Dotyczą w równym stopniu człowieka, jak i całej ludzkości, której bezpieczeństwo jest łatwiej zapewnić przez prewencję niż późniejszą interwencję.

Warto nadmienić, że w dokumencie UNDP do pięciu sektorów bezpieczeństwa Barego Buzana dodano jeszcze trzy: bezpieczeństwo żywnościowe, zdrowotne i osobiste. Wśród kategorii zagrożeń globalnych dla ludzkości wymieniono: niekontrolowany przyrost demograficzny, nierówny poziom rozwoju gospodarczego, nadmierne migracje, degradację środowiska naturalnego, produkcję narkotyków i handel nimi oraz międzynarodowy terroryzm. Z kolei niektórzy amerykańscy badacze dodają jeszcze bezpieczeństwo psychologiczne i bezpieczeństwo płci (*gender security*)⁸².

Z czasem koncepcje *human security* zyskały dużą popularność, głównie na gruncie Organizacji Narodów Zjednoczonych, na trwałe wpisując się w jej politykę⁸³. Pod koniec lat 90-tych XX wieku powołano przy ONZ Komisję ds. Bezpieczeństwa Jednostki oraz Fundusz Powierniczy ds. Human Security⁸⁴. Te inicjatywy były efektem oddziaływań tzw. japońskiej szkoły *human security*, która koncentrowała się na szerokim podejściu do zagadnień bezpieczeństwa, kwestiach rozwojowych i poszanowaniu godności człowieka⁸⁵. Podobnie tę koncepcję zaczęto postrzegać w Unii Europejskiej. W 2003 roku podczas szczytu w Barcelonie

⁸⁰ Tamże, s. 22.

⁸¹ Tamże, s. 23.

⁸² K. P. Marczuk, dz. cyt., [w:] M. Brzezinski, S. Sulowski, dz. cyt., s. 73.

⁸³ K. A. Annan, *We the People*, UN Millenium Report, zob. <http://www.un.org/millennium/sg/report/full.htm>, 15.09.2010.

⁸⁴ K. P. Marczuk, dz. cyt., [w:] M. Brzezinski, S. Sulowski, dz. cyt., s. 72.

⁸⁵ K. Takemi, *Capacity Building for Human Dignity: The Essence of the International Order in the 21st Century. Speech*, Asia Society, New York 1.09.1999, zob. www.ciaonet.org, 16.09.2010.

stwierdzono, że bezpieczeństwo jest najistotniejszym warunkiem rozwoju człowieka⁸⁶.

W nieco innym kierunku niż na gruncie ONZ i w Japonii interpretowano koncepcję *human security* w Kanadzie i Norwegii. Podstawowe założenie stanowiło wąskie ujęcie uznające prymat siły. Kanadyjskie i norweskie podejście opiera się na używaniu sił zbrojnych w celu ochrony życia i praw jednostek. Stąd oba kraje skupiły się na realizowaniu wojskowych operacji pokojowych pod egidą ONZ. Kanadyjska i norweska szkoła *human security* zaowocowała powołaniem Sieci Bezpieczeństwa Jednostki (Human Security Network – HSN) złożonej obecnie z kilkunastu państw⁸⁷.

Warto nadmienić, że mimo dużego zainteresowania koncepcją *human security* jest ona również przedmiotem krytyki ze strony wielu teoretyków. Pojawiają się zarzuty, że ta koncepcja nie wnosi pozytywnego wkładu w dziedzinę badań naukowych czy podejmowanie decyzji przez polityków⁸⁸. Niektórzy znawcy tematu, w tym Roland Paris i Daniel Deudney, twierdzą, że *human security* nie jest wystarczająco dobrze zdefiniowane. Ma zbyt szeroki charakter, ujmując prawie wszystko – od bezpieczeństwa fizycznego po komfort psychiczny. W ich ocenie niejasność koncepcji służy konkretnym grupom interesu, w tym organizacjom pozarządowym czy agencjom rozwoju, którym zależy, by przenieść uwagę z militarnych środków osiągnięcia celów na inny poziom⁸⁹. Dlatego ich zdaniem ten obszar może być interesującym przedmiotem dyskusji, ale nie powinien wyznaczać nowego paradygmatu bezpieczeństwa w XXI wieku.

Mimo rozbieżności stanowisk należy podkreślić, że koncepcja *human security* na stałe wpisała się we współczesne rozumienie bezpieczeństwa.

⁸⁶ Por. *A Human Security Doctrine for Europe*, The Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities, Presented to EU High Representative for Common Foreign and Security Policy Javier Solana, Barcelona, 15 September 2004, zob. http://www.ssronline.org/document_result.cfm?id=1322, 17.09.2013.

⁸⁷ Zob. <http://cips.uottawa.ca/the-human-security-network-fifteen-years-on/>, 5.05.2013.

⁸⁸ Roland Paris, *Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?*, „International Security”, Vol. 26, No. 2, s. 87.

⁸⁹ Por. Daniel Deudney, *Environment and Security: Muddled Thinking*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, Vol. 47, No 3; Gary King and Christopher Murray, *Rethinking Human Security*, Harvard University, May 4th 2000.

Wymiar przedmiotowy (sektorowy)

Właściwe jest stanowisko, że spojrzenie na bezpieczeństwo przez pryzmat sektorów, które go tworzą, ma wiele zalet. Takie pogrupowanie daje pełen obraz środowiska bezpieczeństwa, rozumianego jako system elementów budujących pewną całość. Poza tym takie ujęcie porządkuje złożone poziomy analizy i pozostawia wolną przestrzeń dla obszarów, które w przyszłości będą analizowane według kryterium przedmiotowego⁹⁰.

Poprzez przedmiot bezpieczeństwa rozumie się aspekty, które określają rodzaj bezpieczeństwa podmiotu. Jak wskazuje Marian Cieślarczyk (...) *przedmiot bezpieczeństwa mieści się z jednej strony w sferze wartości podmiotu, z drugiej zaś – w sferze jego aktywności*⁹¹. W literaturze przedmiotu stale pojawiają się takie sektory bezpieczeństwa jak: militarne, polityczne, ekonomiczne, społeczne, socjalne, ekologiczne, kulturowe czy ideologiczne. Pięć z nich – militarne, polityczne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne – stanowi klasyczne ujęcie zaprezentowane przez Barego Buzana. Coraz częściej mówi się jednak o wzroście znaczenia nowych sektorów, takich jak bezpieczeństwo informacyjne, technologiczne, zdrowotne czy żywnościowe.

Pięć sektorów wskazanych przez Barego Buzana zdaje się tworzyć pewnego rodzaju trzon. Pozostałe wyznaczają nowe kierunki analizy przedmiotowej bezpieczeństwa. Niektóre z sektorów – częściowo – wzajemnie się krzyżują. Większość z nich dotyczy aspektów, które są związane z aktywnością państwa, inne dotyczą działalności człowieka lub obejmują systemy międzynarodowe.

Bezpieczeństwo militarne

Bezpieczeństwo militarne stanowi fundament tradycyjnego podejścia do kwestii bezpieczeństwa w ujęciu wąskim i negatywnym. Większość definicji odnosi się do stanu uzyskanego w rezultacie utrzymywania odpowiednio zorganizowanych

⁹⁰ M. Malec, dz. cyt., s. 37.

⁹¹ M. Cieślarczyk, dz. cyt., s. 73.

i wyposażonych sił zbrojnych oraz zawartych sojuszy wojskowych⁹². Bezpieczeństwo militarne oznacza stan ochrony najważniejszych wartości dla podmiotu, które stanowią pewność bytu i przetrwania. Dlatego utrwalone rozumienie bezpieczeństwa militarne odnosi się do armii, której podstawowym zadaniem jest obrona i ochrona granic państwa. W tym ujęciu państwo jest wciąż najważniejszym, lecz już nie jedynym punktem odniesienia. Bezpieczeństwo militarne coraz częściej odnosi się również do systemów międzynarodowych i człowieka.

Z pewnością zakończenie Zimnej Wojny przysłużyło się temu szerszemu rozumieniu. Konflikt dwóch wrogich obozów koncentrował się na zagrożeniach militarnych, w tym kwestiach „wyścigu zbrojeń”⁹³. Już wtedy bezpieczeństwo militarne odnosiło się nie tylko do państw, ale również systemów międzynarodowych.

Po upadku świata dwubiegunowego zaczęto dostrzegać też więcej zagrożeń o charakterze quasi-militarnym⁹⁴. Bary Buzan wśród zagrożeń bezpieczeństwa militarne wskazuje choćby sprzeczne ideologie, konflikty wewnętrzne czy graniczne. Bezpieczeństwo militarne coraz częściej odnosi się również do kwestii konfliktów asymetrycznych, w tym aktów terroryzmu i ochrony integralności wewnętrznej państwa, która jest zagrożona przez działania grup separatystycznych, itp.

Piętno na rozumieniu bezpieczeństwa militarne odcisnęła również koncepcja *human security*, a szczególnie szkoły kanadyjska i norweska, które popierają stosowanie sił zbrojnych w operacjach pokojowych służących ochronie praw człowieka i obywatela. Choć są to istotne wartości, to trudno powiedzieć, by odnosiły się one do egzystencjalnych potrzeb państw⁹⁵.

Bezspornie sektor ten jest blisko powiązany z płaszczyzną polityczną. Słynni teoretycy wojny, tacy jak Sun Zi, Carl von Clausewitz czy Fryderyk Wielki uważali, że odwoływanie się do siły militarnej stanowi istotny element polityki.

⁹² J. Wojnarowski, J. Babuła, *Bezpieczeństwo militarne RP*, Warszawa 2003, s. 14.

⁹³ Zob. R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, s. 87-89.

⁹⁴ B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, dz.cyt., s. 49.

⁹⁵ K. Marczuk, dz. cyt., s. 73-74, [w:] S. Sulowski, M. Brzezinski, dz. cyt.,

Bezpieczeństwo polityczne

W literaturze przedmiotu termin bezpieczeństwo polityczne używany jest dosyć rzadko. Środowiska politologiczne są podzielone czy powinno się wydzielać tego rodzaju bezpieczeństwo, ponieważ zagrożenie o charakterze politycznym jest trudno jednoznacznie określić⁹⁶. Niektórzy wskazują, że wszystko można rozpatrywać w charakterze polityczności. Dyskurs, które zjawiska są „polityczne”, a które nie, jest wciąż żywy i odciska swoje piętno na rozumieniu bezpieczeństwa państwa. Walldemar Kitler twierdzi, że zagrożenia polityczne to takie, które oddziałują na podmioty polityki, ich funkcjonowanie, stabilność systemu politycznego oraz charakter procesów decyzyjnych⁹⁷. Według Buzana, Weaver’a i de Wilde’a bezpieczeństwo polityczne bezpośrednio wpływa na stabilność organizacyjną i porządek społeczny państwa oraz systemu władzy. Ich zdaniem trzon stanowią zagrożenia dla suwerenności i niepodległości państwa. Wskazują dwa aspekty zagrożeń politycznych: pierwszy dotyczy wewnętrznej stabilności państwa, drugi zaś stabilności państwa w relacjach międzynarodowych i jego zewnętrznej legitymizacji. Podobnie to zagadnienie rozpatruje Bolesław Balcerowicz, który w ramach aspektu zewnętrznego dostrzega takie elementy jak skuteczność państwa na arenie międzynarodowej czy sposoby rozwiązywania konfliktów, zaś wśród aspektów wewnętrznych wymienia jakość systemu politycznego, w tym sprawność administracji i stopień rozwoju społeczeństwa obywatelskiego⁹⁸. Takie rozróżnienie – na aspekty wewnętrzne i zewnętrzne bezpieczeństwa politycznego – pomaga w lepszym zrozumieniu tego zagadnienia, ale dowodzi, że jest ono bardzo szerokie.

W uproszczeniu można powiedzieć, że bezpieczeństwo polityczne dotyczy przetrwania i rozwoju systemów politycznych państw lub ich ugrupowań. Mimo wielu głosów krytycznych trudno odmówić racji bytu temu zagadnieniu. OBWE w 1996 roku

⁹⁶ Por. M. Z. Kulisz, dz. cyt., s. 21, B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004, s. 12.; B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, dz. cyt., s. 7, 8 i 144.

⁹⁷ W. Kitler, *Wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa politycznego Polski*, [w:] B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004, s. 58.

⁹⁸ Por. B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, dz. cyt., s. 7, 8; B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej?*, s. 11-16.

pośród ponad 50 zagrożeń, pogrupowanych w sześciu kategoriach, wskazała trzynaście, które mają charakter *stricte* polityczny⁹⁹. Większość z nich była wyrazem lęków, które towarzyszyły kształtowaniu się nowego ładu międzynarodowego po 1989 roku. W zdecydowanej mierze odnosiły się one do słabości rządów prawa i struktur społeczeństwa obywatelskiego¹⁰⁰.

Zauważalne są też wpływy szkoły kopenhaskiej. Podmiotowość jednostki, w kontekście bezpieczeństwa politycznego, odnosi się do praw i wolności człowieka czy rozwoju społeczeństw obywatelskich.

Takie podejście wydaje się na tyle rozległe, że jeszcze bardziej poszerza pojęcie bezpieczeństwa politycznego. Dlatego zasadne – szczególnie dla celów badawczych – wydaje się ograniczenie do kwestii państwa jako podmiotu politycznego.

Bezpieczeństwo ekonomiczne

Ten rodzaj bezpieczeństwa w literaturze bywa definiowany bardzo różnorodnie. Zdaniem Ryszarda Zięby bezpieczeństwo ekonomiczne odnosi się do zagrożeń dla dobrobytu, swobodnego dostępu do rynków, środków finansowych i zasobów naturalnych, które zapewniają utrzymanie pozycji państwa oraz jego rozwój¹⁰¹. Zdaniem V. Cable bezpieczeństwo ekonomiczne można definiować co najmniej dwojako. Odnosząc je do handlu i inwestycji, które bezpośrednio wpływają na zdolność kraju do obrony czy dostęp do uzbrojenia lub związanej z nim technologii bądź też utożsamiając je z działaniem za pomocą instrumentów polityki ekonomicznej, które są używane do agresji lub obrony¹⁰². S. Michałowski definiuje bezpieczeństwo ekonomiczne jako (...) *wyobrażenie w zakresie rzeczywistych, względnie potencjalnych zagrożeń gospodarczych kraju, kształtowane pod wpływem ogólnego stanu zależności ekonomicznych kraju, które określa stopień efektywności*

⁹⁹ Zob. OSCE Libson Summit, *Development of the Agenda of the Forum for Security Cooperation*, 1996.

¹⁰⁰ Zob. J. Czaputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa – aspekty teoretyczne* [w:] S. Dębski (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warszawa 2003.

¹⁰¹ R. Zięba, dz. cyt., s. 31.

¹⁰² K.M. Książkowski, *Ekonomiczne zagrożenia bezpieczeństwa państw: metody i środki przeciwdziałania*, Warszawa 2004, s. 16.

zewewnętrznej integracji ekonomicznej w wewnętrzny rozwój gospodarczy, zdolność obronną i stabilność systemu społeczno-politycznego danego kraju¹⁰³. Z kolei E. Frejtag-Miki, Z. Kołodziejak i W. Putkiewicz bezpieczeństwo ekonomiczne definiują jako (...) zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju i międzynarodowej współzależności ekonomicznej, które będą gwarantowały jego niezagrożony rozwój¹⁰⁴.

Wielość definicji i podejść prowadzi do kilku wniosków, w tym tego, że bezpieczeństwo ekonomiczne jest ściśle powiązane z bezpieczeństwem politycznym i militarnym oraz ma bezpośredni wpływ na inne rodzaje bezpieczeństwa. Stan ekonomiczny państwa z pewnością determinuje jego zdolność do obrony wojskowej, a także stopień zależności politycznej od innych gospodarek. Z punktu widzenia militarnego zwraca się uwagę, że stabilna sytuacja gospodarcza państwa pozwala na utrzymywanie sił zbrojnych oraz wyposażenie armii. W przypadku zagrożenia militarnego, państwa słabe gospodarczo mają ograniczone możliwości przeciwdziałania agresji ze względu na koszty, które generuje armia. Z kolei sfera polityczna bezpieczeństwa ekonomicznego odnosi się coraz częściej do instrumentów handlowych i finansowych, które są wykorzystywane do oddziaływania na decyzje polityczne innych państw. Jako przykład tego typu polityki często przywołuje się Federację Rosyjską, która handel ropą i gazem z innymi krajami wykorzystuje czasami do oddziaływania na politykę innych państw w sferze zagospodarczej¹⁰⁵.

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku bezpieczeństwo ekonomiczne odnosi się do zagadnień energetycznych, a także polityki budżetowej i finansów publicznych, potencjału krajowego przemysłu obronnego oraz infrastruktury transportu i łączności kraju¹⁰⁶. Lista zagadnień

¹⁰³ S. Michałowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne w stosunkach Wschód–Zachód*, Warszawa 1990, s. 8.

¹⁰⁴ E. Frejtag-Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*, Radom 1996, s.10.

¹⁰⁵ A. J. Madera, *Polityka energetyczna Rosji*, [w:] Wirtualny Nowy Przemysł, 21.06.2009.

¹⁰⁶ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, 2007, s. 17-19.

przedmiotowych, które tworzą bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, jest jednak dużo szersza.

Bezpieczeństwo społeczne

Bezpieczeństwo społeczne w znacznym stopniu odnosi się do bezpieczeństw ekonomicznego i politycznego¹⁰⁷. Przede wszystkim dlatego, że jest blisko powiązane zarówno ze stabilnością organizacyjną państwa, jak i rozwojem społeczeństwa jako całości. Pojęcie to bywa stosowane w literaturze przedmiotu na przemian z bezpieczeństwem socjalnym. Wtedy wpisuje się w zagadnienia polityki społecznej, która w pierwszej kolejności odnosi się do kwestii takich jak bezrobocie, wynagrodzenia, mobilność na rynku pracy, dostęp do świadczeń zdrowotnych, zasobność obywateli czy wykluczenia społeczne wynikające z biedy. Bywa jednak, że bezpieczeństwo socjalne (ang. *social security*) i bezpieczeństwo społeczne (ang. *societal security*) są traktowane rozłącznie. Według Ole Weavera bezpieczeństwo socjalne odnosi się do ekonomicznych aspektów życia jednostek, podczas gdy bezpieczeństwo społeczne odnosi się do grup społecznych i ich tożsamości¹⁰⁸. To znaczy, że bezpieczeństwo społeczne wykracza poza sferę ekonomiczną obywateli państwa i dotyczy ich świadomości narodowej czy etnicznej, przywiązania do państwa, poszanowania dla norm i zasad, które decydują o jego rozwoju lub regresie¹⁰⁹. Są to zagadnienia, które wpływają na ład społeczny, czyli stan funkcjonowania społeczeństwa jako całości. Weaver jako przykład zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego wskazuje migrację, która przecież nie musi mieć źródeł jedynie w warunkach socjalnych jednostek. Tymczasem migracje mogą znacznie wpływać na trwałość i kształt struktury społecznej, a to z kolei determinuje rozwój społeczny.

¹⁰⁷ Por. M. Malec, dz. cyt., s. 42 i M. Z. Kulisz, dz. cyt., s. 29.

¹⁰⁸ B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, dz. cyt., s. 121.

¹⁰⁹ Zob. O. Weaver, B. Buzan, M. Kalstrup, P. Lemaitre, *Identity, Migration and New Security Order in Europe*, London 1993.

W literaturze przedmiotu pojawia się też inne ujęcie bezpieczeństwa społecznego, które wskazuje na szeroki zakres tego pojęcia. Mianowicie Odd Einar Olsen, Bjørn Ivar Kruke i Jan Hovden wskazują, że odnosi się ono do zdolności społeczeństwa do utrzymania funkcji społecznych, w celu ochrony życia i zdrowia obywateli oraz dla zaspokojenia podstawowych potrzeb obywateli w sytuacjach stresowych¹¹⁰. Podkreślają różnorodność problemów społecznych, które wynikają z interakcji między czynnikami ekonomicznymi, technologicznymi, politycznymi i kulturowymi.

W polskiej literaturze przedmiotu bezpieczeństwo społeczne bywa odnoszone do klasycznych zagadnień bezpieczeństwa socjalnego, takich jak bezrobocie, a także innych kwestii, w tym korupcji i zaufania do instytucji publicznych czy zmian demograficznych¹¹¹. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku bezpieczeństwo społeczne traktuje jako zapewnienie poprawy jakości życia obywateli. Zdaniem autorów Strategii wymaga to ograniczania sfery ubóstwa, wykluczenia społecznego, wzrostu bezpieczeństwa socjalnego poprzez wzrost zatrudnienia, wzrost integracji społecznej, niwelowanie różnic cywilizacyjnych, przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom migracyjnym. Według autorów przedmiotem troski w zakresie bezpieczeństwa społecznego musi być również system szkolnictwa wyższego i jego powiązanie z rynkiem pracy, a także rozwój kultury fizycznej.

Bezpieczeństwo ekologiczne

Kolejnym z czterech wymiarów bezpieczeństwa, na który wskazuje Barry Buzan, jest bezpieczeństwo ekologiczne. Jest to również złożony rodzaj bezpieczeństwa, które może odnosić się do ekosystemu, państwa oraz życia i zdrowia ludzi. To znaczy, że część definicji kładzie nacisk na stan środowiska naturalnego, czyli

¹¹⁰ O.E. Olsen, B.I. Kruke, J. Hovden, *Societal Safety: Concept, Borders and Dilemmas*, „Journal of Contingencies and Crisis Management”, Volume 15, Number 2, June 2007.

¹¹¹ M.Z. Kulisz, dz. cyt. s. 29-51.

brak zagrożeń dla jego funkcjonowania. Inne definicje odnoszą bezpieczeństwo ekologiczne do kategorii państwa, wskazując na stan jego rozwoju poprzez procesy społeczno-gospodarcze, w tym możliwość korzystania z zasobów naturalnych. Jeszcze inne ujęcia odnoszą się do zdrowia i życia obywateli, które zależy od stanu środowiska naturalnego, procesów w nim zachodzących, itp. Niektórzy eksperci traktują bezpieczeństwo środowiska naturalnego jako „bezpieczeństwo ostateczne” (ang. *Ultimate security*), wskazując, że degradacja ekosystemu wpływa na byt lub niebyt ludzkości jako gatunku¹¹². Dlatego za zagrożenia ekologiczne uważa się zdarzenia, w których istnieje możliwość wystąpienia trwałego (nieodwracalnego w sposób naturalny) uszkodzenia lub zniszczenia dużego obszaru środowiska przyrodniczego, wpływającego negatywnie (pośrednio lub bezpośrednio) na zdrowie lub życie ludzi. W tym segmencie bardzo wyraźnie rozróżnia się jednak zagrożenia naturalne, w tym klęski żywiołowe, takie jak powódź, oraz zagrożenia cywilizacyjne, w tym zanieczyszczenia materialne wynikające z działalności człowieka, takie jak awarie reaktorów jądrowych.

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 roku dominuje ujęcie odnoszące się do ochrony przyrody i zrównoważonego rozwoju, które wymagają kompleksowej polityki ekologicznej. Należy zaznaczyć, że w polskim prawodawstwie, ale także literaturze przedmiotu, bezpieczeństwo ekologiczne cieszy się coraz większym zainteresowaniem. Jest traktowane szeroko, bo odnosi się do ekosystemu, ale także działalności człowieka, w takich sferach jak modyfikowanie żywności czy urbanizacja, które znaczenie wpływają na bezpieczeństwo ekologiczne.

Inne wymiary bezpieczeństwa

Należy zaznaczyć, że w literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele innych sektorów bezpieczeństwa. Przykładowo Raport UNDP z 1994 roku poświęcony zagadnieniu *human security* obok pięciu sektorów bezpieczeństwa wskazywanych

¹¹² Zob. N. Myers, *Ultimate Security – The Environment Bases of Political Stability*, New York 1993.

przez Buzana, wymienia również bezpieczeństwo żywnościowe, zdrowotne i osobiste¹¹³.

Bezpieczeństwo żywnościowe (ang. *food security*) oznacza stworzenie warunków do zapewnienia ludności danego kraju (czy związku państw, np. UE) dostarczenia odpowiedniej ilości i jakości produktów żywnościowych¹¹⁴. Pojęcie to stopniowo ewoluowało – początkowo uznawano, że jest to składnik bezpieczeństwa ekonomicznego, ponieważ dostęp do dochodów rozwiązuje problem bezpieczeństwa żywnościowego. Globalny kryzys żywnościowy z lat 2006-2007 skłonił do zmiany poglądów w tej dziedzinie, udowadniając, że kluczowa w tym zakresie jest zdolność do samodzielnego wyżywienia się państw i jednostek terytorialnych. Pojęcia tego nie należy mylić z bezpieczną żywnością (ang. *food safety*), oznaczającą, że konsumowana żywność nie zawiera substancji szkodliwych dla zdrowia człowieka¹¹⁵.

Z kolei bezpieczeństwo zdrowotne odpowiada subiektywnemu poczuciu zagrożenia, jakie spotyka pacjentów i ich rodziny w sytuacji choroby¹¹⁶. Wiąże się ono ściśle z kwestiami dostępności opieki zdrowotnej w zakresie zaspokajającym potrzeby zdrowotne obywateli państwa. Jest to pojęcie, które zdecydowanie wchodzi w zakres koncepcji *human security* i budzi coraz więcej zainteresowania opinii publicznej, mediów i decydentów.

Kolejny z wymienionych wymiarów – bezpieczeństwo osobiste – odnosi się do poczucia zagrożenia jednostki w jej życiu codziennym, takimi kwestiami jak kradzieże, napady, itp. Odnosi się ono do zdrowia i życia obywateli, które mogą być zagrożone niepożądanym działaniem innych osób.

W polskiej literaturze przedmiotu odnajdziemy wiele różnych sektorów bezpieczeństwa, w tym np. bezpieczeństwo informacyjne, telekomunikacyjne, technologiczne, obywatelskie i inne. Według niektórych naukowców wyodrębnianie

¹¹³ *New dimensions of human security*, Human Development Report 1994.

¹¹⁴ Zob. Maria Grochowska, *Bezpieczeństwo żywności i żywienia*, Grudzień 2006.

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ J. Ruskowski, *Zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego*, ekspertyza wykonana na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa, wrzesień 2010.

poszczególnych sektorów bezpieczeństwa jest jednak bezzasadne¹¹⁷. Podejście to może powodować wnikanie się badaczy w niepotrzebne mieszanie sektorów i poziomów analizy. Z drugiej jednak strony wyodrębnianie poszczególnych sektorów, choćby podczas analizy dokumentów rządowych, wskazuje, które przedmioty bezpieczeństwa stanowią sferę szczególnego zainteresowania państwa.

Definiowanie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa

Rozległe podejście do zagadnień bezpieczeństwa, poszerzanie się zakresów podmiotowych i przedmiotowych wpłynęło na dalsze porządkowanie poszczególnych segmentów bezpieczeństwa. Jedną z podstawowych klasyfikacji, która przede wszystkim odnosi się do kategorii państwa, rozróżnia bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne¹¹⁸. W ogólnym rozumieniu bezpieczeństwo wewnętrzne oznacza stabilność i harmonijność określonego podmiotu bądź systemu (podmiotu zbiorowego)¹¹⁹. Bezpieczeństwo wewnętrzne powinno więc obejmować wszystko to, co wiąże się z równowagą i porządkiem na danym terytorium. Z kolei bezpieczeństwo zewnętrzne oznacza brak zagrożeń ze strony innych organizmów¹²⁰. Wiąże się to z ochroną i obroną przeciwko agresji. Ten sposób rozumienia wskazuje, że bezpieczeństwo zewnętrzne określa się poprzez źródła zagrożeń dla podmiotu, które mają pochodzenie z jego otoczenia. Nie wskazuje jednak jednoznacznie, że źródła zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego należy upatrywać tylko w samym podmiocie.

W polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu dominują określenia wskazujące, że bezpieczeństwo wewnętrzne to stan struktur politycznych, społecznych i ekonomicznych, który zaspokaja potrzeby i aspiracje państwa oraz jego

¹¹⁷ Zob. R. Paris, *Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?*, „International Security”, 2001. Vol. 26, No. 2, s. 87.

¹¹⁸ M. Cieślarczyk, dz. cyt., s. 12.

¹¹⁹ Por. R. Zięba, dz. cyt., s. 27; J. Symonides, *Problemy pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego we współczesnym świecie*, Wrocław 1984, s. 45.

¹²⁰ Por. Christian Bay, *Koncepcje bezpieczeństwa indywidualnego, narodowego i zbiorowego*, „Studia Nauk Politycznych” 1989, nr 4, s. 84-91; J. Stańczyk, dz. cyt., s. 18.

obywateli¹²¹. Podkreśla się, że jest to stan, który dotyczy wewnętrznej struktury państwa, gwarantujący jego istnienie i rozwój¹²². Poprzez słowo *wewnętrzne* rozumie się więc zamkniętą ograniczoną przestrzeń. Jeśli zatem przyjąć państwowocentryczne ujęcie, to słowo *wewnętrzne* dotyczyć będzie atrybutów państwa, które wyrażają się w stosunku do określonego terytorium i osób je zamieszkujących¹²³.

Bezpieczeństwo wewnętrzne nie posiada jednej powszechnie akceptowalnej definicji i ma wiele określeń. W języku angielskim są to: *internal security, domestic security, civil defence, homeland security, societal security, civil emergencies*, w języku niemieckim: *innere Sicherheit* I *öffentliche Sicherheit*, w języku francuskim: *securite interieure* i *securite publique*, we włoskim: *sicurezza interna* I *sicurezza pubblica*, hiszpańskim: *seguridad interior* I *seguridad publica*¹²⁴.

Istotne znaczenie dla dyskursu, czym jest bezpieczeństwo wewnętrzne, miał rozpad bipolarnego układu sił po 1989 roku. W okresie Zimnej Wojny istotne znaczenie miała rywalizacja ideologiczna wrogich obozów. Dlatego wtedy bezpieczeństwo wewnętrzne było kojarzone głównie z ochroną ładu politycznego¹²⁵. Prymat bezpieczeństwa zewnętrznego polegał na tym, że zagrożeń upatrywano w konfliktach zbrojnych i wyścigu zbrojeń. Sferę bezpieczeństwa wewnętrznego ograniczano do walki z przestępczością i ochrony porządku publicznego w zakresie przestrzegania norm prawnych. Dopiero rozpad dwubiegunowego świata

¹²¹ Por. W. Fehler, *Współczesne bezpieczeństwo*, Toruń 2002, s. 172-173, B. Wiśniewski, S. Zalewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, Bielsko-Biała 2006, s. 32.

¹²² B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa, s. 14.

¹²³ Por. H. Høydal, *Tilsyn på tvers. En studie av samordning for samfunnsikkerhet i norsk sentralforvaltning*, Bergen 2007; D. F. Kettl, *System Under Stress. Homeland Security and American Politics*, Washington 2004.

¹²⁴ Por. S. Sulowski, *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji*, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, dz.cyt., s. 14; T. Christensen, P. Lægreid, A. Lise Fimreite, *Crisis Management – The Case of Internal Security in Norway*, Stein Rokkan Centre for Social Studies, Unifob AS, 2007, s. 12.

¹²⁵ K. P. Marczuk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w poszerzonej agendzie studiów nad bezpieczeństwem*, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, dz. cyt., s. 74-75.

zminimalizował prawdopodobieństwo wybuchu kolejnej wojny światowej, a z czasem unaoczniał nowe zagrożenia, które mają charakter pozamilitarny¹²⁶.

Ujęcie cząstkowe bezpieczeństwa wewnętrznego

Dyskurs na temat granic przedmiotowych i podmiotowych bezpieczeństwa wewnętrznego nigdy nie został jednoznacznie rozstrzygnięty¹²⁷. Negatywne ujęcie traktuje bezpieczeństwo wewnętrzne jako stan braku zagrożeń dla struktur państwa. Z kolei pozytywne ujęcie – które jest dominujące w literaturze przedmiotu – mówi, że bezpieczeństwo wewnętrzne należy postrzegać nie tylko przez pryzmat zagrożeń, ale również szans rozwojowych¹²⁸. Istotny jest również podział na ujęcie wąskie i szerokie¹²⁹. W polskiej literaturze przedmiotu – w ujęciu wąskim – wyróżnia się trzy komponenty: porządek konstytucyjny, bezpieczeństwo publiczne i bezpieczeństwo powszechne¹³⁰. Z kolei w ujęciu szerokim wymienia się dodatkowo ochronę życia i zdrowia obywateli, majątku narodowego przed bezprawnymi działaniami, a także działania zapobiegające skutkom klęsk żywiołowych i katastrof technicznych¹³¹. W literaturze zagranicznej dominuje rozróżnienie na ujęcie wąskie i szerokie bezpieczeństwa wewnętrznego, w kontekście zagrożeń dla państwa i obywateli. Ujęcie wąskie upatruje źródeł zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego w działalności człowieka, zaś ujęcie szerokie obejmuje dodatkowo zagrożenia, które nie wynikają

¹²⁶ P. Hough, *Who's Securing Whom? The need for International Relations to Embrace Human Security*, *Stair*, Vol. 1, nr 2, 2005, s. 73.

¹²⁷ Por. D. Smith, *Crisis Management – Practice in Search of a Paradigm*, in: D. Smith and D. Elliot (eds), *Crisis Management. Systems and structures for prevention and recovery*. London/New York, s. 2-6.

¹²⁸ Zob. Randy Larsen i Dave McIntyre, *A Primer on Homeland Security: Overview*, www.homelandsecurity.org/bulletin/overview.htm, 16.09.2010.

¹²⁹ Por. B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, dz. cyt., s. 15; T. Christensen, P. Lægheid, A. L. Fimreite, dz. cyt., s. 12.

¹³⁰ Por. B. Wiśniewski, S. Zalewski, dz. cyt., s. 26; M. Brzeziński, dz. cyt., s. 40-41; Por. B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, dz. cyt., s. 15.

¹³¹ Por. B. Wiśniewski, S. Zalewski, dz. cyt., s. 26, B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, dz. cyt., s. 15, B. Wiśniewski, *Zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego*, materiał na prawach maszynopisu, Warszawa 2003.

z aktywności ludzi (chodzi głównie o katastrofy naturalne powodowane przez huragany, fale tsunami, erupcje wulkanów czy trzęsienia ziemi)¹³².

Zakresy wymienionych pojęć cząstkowych nie są dokładnie określone w literaturze przedmiotu i często się wzajemnie krzyżują. Szczególnie ujęcie szerokie zdaje się być na tyle otwarte, by mieścić nowe typy zagrożeń. Z kolei ujęcie wąskie jest bardziej precyzyjne i uporządkowane. Może więc stanowić płaszczyznę do rzetelnych badań z obszaru bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

Bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny

Bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny to pojęcia, które często występują łącznie i wzajemnie się uzupełniają. W literaturze przedmiotu dominują ujęcia, które zarówno bezpieczeństwo publiczne, jak i porządek publiczny, definiują jako stan pożądany¹³³. Najczęściej bezpieczeństwo publiczne odnoszone jest do stanu funkcjonowania państwa i jego obywateli, podczas gdy porządek publiczny do węższej sfery przestrzegania norm oraz utrzymywania sprawności instytucji publicznych¹³⁴. Oba pojęcia mają charakter administracyjny (wykonawczy), to znaczy taki, który dotyczy zagadnień związanych z wdrażaniem i przestrzeganiem zasad obowiązujących w danym państwie.

Według Wacława Kawki, który tę problematykę badał w okresie międzywojennym, bezpieczeństwo publiczne to (...) *stan, w którym ogół społeczeństwa i jego interesy, jak też państwo wraz ze swymi celami, mają zapewnioną ochronę od szkód zagrażających im z jakiegokolwiek źródła. Z kolei*

¹³² Por. D. Smith, dz. cyt., s. 2-6; Olsen, Kruke and Hovden, dz. cyt.; T. Christensen, P.Læg Reid, A.L. Fimreite, dz. cyt., s. 12.

¹³³ Por. S. Bolesta, *Pozycja prawna MO w systemie organów PRL*, Warszawa 1972, s. 118 oraz S. Bolesta, *Charakter i zakres prawny działalności Milicji*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1975, nr 9, s. 135-151; W. Kubala, *Porządek publiczny - analiza pojęcia*, WPP 1981, nr 3; E. Ura, *Pojęcie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 2, s. 76; J. Zaborowski, *Prawne środki zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa 1977 oraz J. Zaborowski, *Administracyjno-prawne ujęcie pojęć >>bezpieczeństwo publiczne<< i >>porządek publiczny<<. Niektóre uwagi w świetle unormowań prawnych 1983-1984*, „Zeszyty Naukowe ASW”, 1985, nr 41.

¹³⁴ Por. B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, dz. cyt., s. 13-19, M. Brzeziński, dz. cyt., s. 40, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, dz. cyt.

porządkiem publicznym nazywamy zespół norm [nie tylko prawnych], których przestrzeganie warunkuje normalne współżycie jednostek ludzkich w organizacji państwowej¹³⁵. Współczesne definicje zachowują podobny zakres znaczeniowy, co świadczy o tym, że rozumienie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest niezmiennie. Jedynie niektóre z nich precyzują, że bezpieczeństwo publiczne oznacza sprawne funkcjonowanie państwa, czyli takie, które sprzyja zachowaniu życia, zdrowia i mienia obywateli, zaś porządek publiczny sprzyja przestrzeganiu norm społecznych oraz korzystaniu z praw i swobód obywatelskich¹³⁶.

Należy uznać, że między zakresami obu pojęć zachodzi stosunek krzyżowania. Istnieją bowiem pewne zachowania, które będąc naruszeniem porządku publicznego, stwarzają jednocześnie zagrożenie bezpieczeństwa publicznego. Na przykład nieprzestrzeganie zasad w ruchu drogowym jest naruszeniem porządku publicznego i stwarza zagrożenie bezpieczeństwa. Z kolei np. hałaśliwe zachowanie w godzinach nocnych łamie porządek publiczny, ale nie zagraża bezpieczeństwu publicznemu. Są też sytuacje, gdy zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego nie naruszają zasad porządku publicznego, czego przykładem mogą być niektóre działania szpiegowskie¹³⁷.

W literaturze przedmiotu pojawiają się uwagi krytyczne dotyczące nieprecyzyjnego zakresu obu pojęć¹³⁸. Niektórzy polscy badacze twierdzą, że mają

¹³⁵ W. Kawka, *Policja w ujęciu historycznym i współczesnym*, Wilno 1939, s. 46.

¹³⁶ Por. J. Zaborowski, *Prawne środki zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa 1977 oraz J. Zaborowski, *Administracyjno-prawne ujęcie pojęć >>bezpieczeństwo publiczne<< i >>porządek publiczny<<. Niektóre uwagi w świetle unormowań prawnych 1983-1984*, „Zeszyty Naukowe ASW”, 1985, nr 41, Z. Kijaka, *Pojęcie ochrony porządku publicznego w ujęciu systemowym*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1987, nr 47, A. Misiuk, *Administracja porządku publicznego i bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2008, s. 16-17.

¹³⁷ B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, dz. cyt., s. 21-22.

¹³⁸ Por. M. K. Kulisz, dz. cyt., s. 85-102; M. Lisiecki, *System bezpieczeństwa publicznego państwa*, „Przegląd Policyjny” nr 4, 1995; oraz M. Lisiecki, B. Kwiatkowska-Basałaj, *Pojęcie bezpieczeństwa oraz prognostyczny model jego zapewnienia*, [w:] P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków 11-13 maja 2000; M. Lisiecki, *Bezpieczeństwo publiczne w ujęciu systemowym*, [w:] J. Widacki i J. Czapska (red.), *Bezpieczny obywatel – bezpieczne państwo*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1998; M. Lisiecki, *Bezpieczeństwo publiczne czy też bezpieczeństwo wewnętrzne?*, s. 201 i nast., [w:] R. Kulczycki (red.), A. Włodarski, J. Zubek, *System bezpieczeństwa Polski*. Materiały z konferencji naukowej odbytej 4 i 5 listopada 1993 r. w Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1993.

one negatywny wpływ na rozumienie przepisów prawa, które posługują się tymi terminami.

Bezpieczeństwo powszechne

Bezpieczeństwo powszechne to pojęcie, które *de factow* swojej treści wykracza poza wąskie rozumienie bezpieczeństwa wewnętrznego. Najczęściej opisuje się je jako stan zapewniający ochronę życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych. Szczególnie w literaturze zagranicznej większość zagrożeń naturalnych, których przyczyny nie tkwią w działalności człowieka, zalicza się do tzw. szerokiego ujęcia bezpieczeństwa wewnętrznego¹³⁹. W polskiej literaturze zagadnienie to jest dość nieprecyzyjnie przedstawiane, bowiem w niektórych opracowaniach wkracza w zakres przedmiotowy bezpieczeństwa ekologicznego¹⁴⁰. Tymczasem między oboma terminami zachodzi zasada podporządkowania. Bezpieczeństwo ekologiczne nabiera cech bezpieczeństwa powszechnego dopiero wtedy, gdy oddziałuje na życie i zdrowie człowieka. Przedmiotem zainteresowania bezpieczeństwa powszechnego są przede wszystkim stany zagrożenia jednostek i grup społecznych, na które oddziałują zmiany w środowisku naturalnym. Jeśli jednak przekształcenia w przyrodzie, choćby najbardziej diametralne i trwałe, nie wpływają na sytuację ludzi, to pozostają poza zainteresowaniem bezpieczeństwa powszechnego. Takie podejście dowodzi antropocentryczności ujęcia bezpieczeństwa wewnętrznego.

Należy również wskazać, że bezpieczeństwo powszechne odnosi się przede wszystkim do obywateli, a w nieco mniejszym stopniu do państwa, lecz nie wyłącza jego podmiotowości. Większość katastrof naturalnych czy przemysłowych w pierwszej kolejności dotyka jednostki i grupy społeczne. Nierzadko jednak w równym stopniu zagraża majątkowi państwowemu czy infrastrukturze.

¹³⁹ Por. D. Smith, dz. cyt., s. 2-6; O. E. Olsen, B. J. Kruke and J. Hovden, dz. cyt.; T. Christensen, P. Læg Reid, A. L. Fimreite, dz. cyt., s. 12.

¹⁴⁰ Zob. J. Ludwiczak, S. Wilczkowiak, *Nadzwyczajne zagrożenia środowiska. Zadania administracji rządowej i samorządowej w zakresie profilaktyki ratownictwa i likwidacji ich skutków*, Warszawa 2000, s. 6-7.

Bezpieczeństwo ustrojowe i porządek konstytucyjny

Bezpieczeństwo ustrojowe, w przeciwieństwie do pozostałych pojęć współtworzących bezpieczeństwo wewnętrzne, dotyczy kwestii związanych ze sprawowaniem władzy¹⁴¹. To kwestie suwerenności politycznej podmiotu są przedmiotem analizy. Współzależność obu terminów – bezpieczeństwo ustrojowe i porządek konstytucyjny – jest podobna jak w przypadku bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego. Bezpieczeństwo ustrojowe wydaje się mieć szerszy zakres i skupiać uwagę nie tylko na respektowaniu norm i zasad prawnych, ale także na warunkach ich tworzenia.

Zgodnie z ogólnie przyjętymi definicjami, bezpieczeństwo ustrojowe dotyczy ładu instytucjonalnego i normatywnego państwa, tworzenia prawnych gwarancji swobód i wolności obywatelskich oraz tożsamości państwa¹⁴². Z kolei porządek konstytucyjny określa charakter państwa – relacje pomiędzy instytucjami władzy, obowiązki oraz prawa i wolności obywatelskie¹⁴³. Można zatem stwierdzić, że porządek konstytucyjny jest zbiorem reguł, które tworzą ustroj.

Istotne znaczenie odgrywa wymiar instytucjonalny, który chroni porządek konstytucyjny. W zakresie bezpieczeństwa ustrojowego bardzo ważne jest, by administracja i wszelkie organy ją wspierające działały suwerennie, na rzecz dobra państwa i obywateli. Wszelkie niepożądane, narzucone lub nielegalne działania podmiotów, które oddziałują na instytucje publiczne państwa są traktowane jako naruszenie bezpieczeństwa ustrojowego. Współczesne państwa coraz częściej decydują się na dzielenie swoją suwerennością wewnątrz systemów międzynarodowych, jednak jeśli odbywa się to z własnej woli, to zagrożenie dla bezpieczeństwa ustrojowego jest wtedy znacznie zredukowane lub zupełnie nie występuje.

¹⁴¹ M. Brzeziński, dz. cyt., s.41, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, dz. cyt.

¹⁴² B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, dz. cyt., s. 24-30.

¹⁴³ Tamże.

Równie ważna jest ochrona praw i wolności gwarantowanych prawnie obywatelom. To znaczy, że swobody zapisane w konstytucji czy innych aktach prawnych nie mogą być naruszone, chyba że inaczej mówią legalnie ustanowione przepisy. Organy władzy też muszą działać w ramach prawa i na zasadach przez nie określonych.

Należy podkreślić, że porządek konstytucyjny jest też kategorią społeczną. Zaufanie obywateli do instytucji publicznych bezpośrednio koresponduje ze zdolnościami państwa do zapewnienia bezpieczeństwa jego obywatelom. Władze państwa posiadają legitymację społeczną w zakresie tworzenia systemów bezpieczeństwa, które mają służyć przede wszystkim ludziom. W tym kontekście pojawiają się coraz częściej pytania o zakres władzy, jaki współczesna demokracja powinna posiadać w stosunku do własnych obywateli. Problemy te mają charakter zarówno społeczny, jak i polityczny. Dlatego źródeł zagrożeń dla porządku konstytucyjnego współczesnego państwa można upatrywać także w samych instytucjach demokracji, w tym również tych, które zostały powołane do jej ochrony.

Dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego. Podsumowanie

Ujęcia cząstkowe i całościowe bezpieczeństwa wewnętrznego państwa sugerują, by upatrywać w nim odrębnej kategorii teoretycznej.

Warto jednak powiedzieć, że część badaczy krytycznie ocenia koncepcje wyróżniania bezpieczeństwa wewnętrznego państwa¹⁴⁴. Między innymi przedstawiciele szkoły kopenhaskiej twierdzą, że koniec Zimnej Wojny jednoznacznie zakończył rozgraniczenie na bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne. Problemy te należy ujmować tylko całościowo. Buzan wskazuje, że umiędzynaradawianie wielu zagrożeń oraz wspólne wysiłki państw na rzecz ich zwalczania to dowód na ujednoczenie kategorii bezpieczeństwa. Victor Cha z Harvard University określa takie zjawisko terminem *intermestic security*, mając na myśli całościowe ujęcie wnętrza

¹⁴⁴ Por. R. Larsen i D. McIntyre, dz.cyt., www.homelandsecurity.org/bulletin/overview.htm, 16.09.2010; B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, dz. cyt.

państwa i jego środowiska międzynarodowego z uwzględnieniem przenikania się i uwarunkowań tych dwóch obszarów¹⁴⁵.

Z kolei zwolennicy nurtu *human security* wskazują, że cztery spośród pięciu sektorów (poza sektorem militarnym) wyróżnionych przez Buzana dotyczą bezpieczeństwa wewnętrznego. Do bezpieczeństwa politycznego, ekonomicznego, społecznego i ekologicznego dodają sektory bezpieczeństwa żywnościowego, osobistego i zdrowotnego, wskazując, że są one także związane z bezpieczeństwem wewnętrznym. Poza tym – kontynuatorzy koncepcji *human security* – jako podmiot bezpieczeństwa wewnętrznego traktują nie tylko państwo, ale również jednostkę, właśnie w jej działaniach upatrując wielu zagrożeń¹⁴⁶. Twierdzą też, że zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego o charakterze pozamilitarnym godzą nie tylko w dobro państwa (jak postuluje szkoła kopenhaska), ale i w człowieka¹⁴⁷.

Dominujące państwowcentryczne ujęcie bezpieczeństwa wewnętrznego wiąże bezpieczeństwo jednostki ze skutecznością instytucji i władz państwa, które służą właśnie bezpieczeństwu człowieka. To państwo jako organizacja społeczna chroni i uosabia wartości, które są gwarancją stabilności i rozwoju grup społecznych.

W przeciwieństwie do niektórych opinii nic nie wskazuje również na to, by rozróżnienie na bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne miało się dezaktualizować ze względu na procesy globalizacyjne i integracyjne¹⁴⁸. Oczywiście państwa mogą dostrzegać wspólne zagrożenia i jednoczyć siły, by im przeciwdziałać. Mogą również powoływać instytucje, których zadaniem jest ograniczanie zagrożeń wewnętrznych, ale jednocześnie wciąż utrzymują i rozwijają rodzime podmioty odpowiedzialne za sprawy wewnętrzne, takie jak policja czy straż pożarna. Dlatego warte analizy jest stanowisko, że bezpieczeństwo wewnętrzne może coraz silniej oddziaływać na bezpieczeństwo narodowe, a to z kolei na bezpieczeństwo międzynarodowe.

¹⁴⁵ M. Pietraś (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006, s. 328.

¹⁴⁶ K. Marczuk, dz. cyt., [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, dz. cyt., s. 77-78.

¹⁴⁷ P. Hough, dz. cyt., s. 10.

¹⁴⁸ M. Cieślarczyk, dz. cyt., s. 12.

Powstaje również wrażenie, że definiowanie bezpieczeństwa wewnętrznego poprzez pryzmat zagrożeń tworzy wiele trudności. Ograniczanie się do wewnętrznych niebezpieczeństw jest niepełne i stanowi pewnego urodzaju uproszczenie. Dlatego wydaje się, że zakres przedmiotowy bezpieczeństwa wewnętrznego może się poszerzać i przyswajać nowe cechy, które mogą odciskać piętno na systemach politycznych współczesnych państw.

Z kolei podział kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego na trzy duże segmenty – publiczne, powszechne i ustrojowe – zyskuje dodatkową autonomiczność, co może prowadzić do wyodrębnienia nowych i niezależnych polityk państwa w tym zakresie. Jednocześnie zaproponowany podział umożliwi doprecyzowanie kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego, pokazując zarazem, jakich aspektów ona dotyczy.

Z całą pewnością bezpieczeństwo wewnętrzne zyskuje na znaczeniu jako istotny komponent bezpieczeństwa. Można bowiem precyzyjnie wymieniać instytucje i regulacje, które tworzą subsystem bezpieczeństwa wewnętrznego, oraz określać cechy, cele i rezultaty polityki bezpieczeństwa wewnętrznego. Bezspornie bezpieczeństwo wewnętrzne w dobie XXI wieku zysało na znaczeniu, łącząc podmioty i sektory bezpieczeństwa w nową, odrębną kategorię teoretyczną.

Arkadiusz Sekściński – doktorant na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego

Abstrakt

Kategorie teoretyczne bezpieczeństwa i bezpieczeństwa wewnętrznego nie są jednoznacznie rozumiane. Dopiero rozkład na czynniki pierwsze tych definicji, uzupełnienie przedmiotowe i podmiotowe oraz ujęcie cząstkowe pokazuje, jak złożone są to pojęcia i jak różnie może być ich pojmowanie. Autor odwołuje się do potocznego i naukowego rozumienia bezpieczeństwa, przedstawia różne ujęcia i koncepcje teoretyczne, które od połowy lat 50-tych XX wieku towarzyszyły

redefinicji bezpieczeństwa w naukach politycznych. Jedną z podstawowych klasyfikacji, która przede wszystkim odnosi się do kategorii państwa, rozróżnia bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne. Autor swoje rozważania skupia na kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego, które wydaje się być pojęciem nowym, choć często stosowanym, ale niedookreślonym. Wskazuje na główne dylematy, w tym na aspekt podziału bezpieczeństwa na trzy zakresy ujęć cząstkowych. Są to bezpieczeństwo publiczne, bezpieczeństwo powszechne i bezpieczeństwo ustrojowe.

THEORETICAL UNDERSTANDING OF SECURITY AND INTERNAL SECURITY

Abstract

Security and internal security are vague theoretical categories. However, decomposition and fragmentation as well as subjective and objective approach explains these complex but ambiguous terms. The author presents colloquial and scientific understanding of these terms, shows various theoretical approaches recognized since the 1950s. He follows classic recognition of internal and external security of state. Then he focuses on internal security of state and presents some dilemmas. Finally, internal security is being separated into three terms: public security, civil protection and constitutional security.